

Arrival Date: 25.09.2020
Published Date:
26.11.2020

DOI: 10.46291/Al-Farabi.050407

Volume
(5) Issue (4)
Year (December
2020)

KAMU EĞİTMENLERİNİN ORGAN VE DOKU NAKLİ KONUSUNDAKİ YAKLAŞIMLARI APPROACHES OF PUBLIC EDUCATORS TO ORGAN AND TISSUE TRANSPLANTATION

Oya DİRİCAN¹

ÖZET

İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü bünyesinde görev yapan yönetici, çalışan ve öğretmenlerin hem organ ve doku bağışi konusundaki tercihlerini öğrenmek ve hem de farkındalık düzeyini artırmak amacı ile bu çalışma planlanmış ve yürütülmüştür. Bu çalışma, Aralık 2019-Şubat 2020 arasında Antalya Korkuteli ilçe milli eğitim müdürlüğü çalışanlarıyla yapılmak üzere kesitsel bir çalışma olarak planlanmış, kişilere anket uygulanmıştır. Sağlık Bilimleri Üniversitesi Antalya Eğitim ve Araştırma Hastanesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'na verilen onay sonrasında (onay tarihi: 12.03.2020, karar no: 05/14); ilçe milli eğitim müdürlüğünde görevli 774 çalışandan 630 (%80,0) tanesi çalışmaya katılmayı kabul ederek anketi doldürmüştür. Veri toplama sürecinde, tutumu belirleyici durumlar olarak; aile içinden kişilere kendilerinin bağışçı olması durumu, ailesinden birinin beyin ölümü olduğunda bağışçılığını onaylama durumu ve ailesinden birine gerektiğinde organ alınımı kabul etme durumu irdelenmiştir. İstatistiksel analiz olarak ki-kare önemlilik testi kullanılmıştır. Çalışmamızda ilçe milli eğitim müdürlüğü yöneticileri, çalışanları ve öğretmenleri arasında organ ve doku bağışına olumlu yaklaşma oranı %64,8 olarak bulunmuş olup; ailesine organ naklini onaylama oranı %75,7; birinci derece yakınında beyin ölümü gerçekleştiğinde, organlarını bağışlayacakların oranı %65,3, başkasının organını kabul edeceklerin oranı ise %92,9 olarak bulunmuştur. Çalışmamızda, beyin ölümünden geri dönüşün olmayacağını bilenler ile organ bağışi konusunda korkusu olmadığını söyleyenlerin; aile bireyleri için verici olmayı daha fazla oranda kabul ettikleri ($p<0.0001$), yakınları vefat ettiğinde onların organlarını daha fazla oranda bağışlayacaklarını belirttikleri ($p<0.0001$) ve başkasının organlarını kabul etme oranının da daha yüksek olduğu bulunmuştur ($p<0.0001$). Dini yönden organ-doku naklinin sakıncalı olup olmadığı konusunda net bir görüşü olmayanların, yakınları vefat ettiğinde onların organlarını büyük oranda (%79,3) bağışlayacaklarını belirttikleri görülmektedir. Organ ve doku bağışına katılımı artırmak için küçük yaşlarda bilgi düzeyi ve içeriğini güçlü oluşturarak, kişilerde tutum ve davranışıyla davranış değişimleri sağlanmalıdır. Eğitim kurumları, hem bilgi kaynaklarıyla hem de rol model olma özellikleri ile yarının yetişkinleri olacak şimdinin çocuklarında olumlu ve sağlıklı bilgi tutum davranış oluşturacak kurumlardır.

Anahtar Kelimeler: Organ nakli, bağışçı olma yaklaşımı, eğitimcilerde organ nakli

ABSTRACT

This study was planned and carried out in order to learn the preferences of the managers, employees and teachers working within the District Directorate of National Education in terms of organ and tissue donation and to increase the level of awareness. This study was planned as a cross-sectional study to examine the preferences and awareness of the employees of Antalya Korkuteli district national education directorate about organ and tissue transplantation between December 2019 and February 2020, and a 20-question questionnaire, which was created using the literature, was applied to the individuals in about 15 minutes. Before starting the research, written permission was obtained from Antalya Korkuteli District Governorship and Provincial Health Directorate; Following the approval given by the Health Sciences University Antalya Training and Research Hospital Clinical Research Ethics Committee, the research was started to be implemented (date of approval: 12.03.2020, decision no: 05/14). 630 (80,0%) of 774 employees working at the District Directorate of National Education agreed to participate in the study and filled out the questionnaire. During the data collection process, as the determining situations attitude; The situation of being a donor by family members themselves, the state of approving to be a donor in case of brain death of a family member, and the state of accepting the organ harvesting of a family member when necessary were discussed. Chi-square significance test was used as statistical analysis. In our study, the rate of positive approach to organ and tissue donation was found to be 64,8% among the directors, employees and teachers of the district national education directorate; rate of saying yes to family organ transplantation immediately is 75,7%; When brain death occurs in their first degree relatives, the rate of those who will donate their own organs is 65,3%, and the rate of those who will accept someone else's organ is 92,9%. In our study, those who knew that there would be no recovery from brain death and those who said they had no fear of organ donation; For family members, it was found that they accepted being a donor more ($p<0.0001$), stated that they would donate their organs more when their relatives passed away ($p<0.0001$), and the rate of accepting someone else's organs was higher ($p<0.0001$). It is observed that those who do not have a clear opinion about whether organ and tissue transplantation is harmful in religious terms stated that they will donate their organs to a large extent (79,3%) when their relatives die. In order to increase the participation in organ and tissue donation, at early ages, by creating a strong knowledge level and content, attitudes and thus behavioral changes in individuals should be ensured. Educational institutions are institutions that will create positive and healthy information attitude behaviors in today's children, who will be the adults of tomorrow, with both their information resources and role models.

¹ Uzm. Dr. Antalya İl Sağlık Müdürlüğü, ORCID: 0000-0002-8123-3126, oyadirican2009@gmail.com

Keywords: Organ transplantation, approach to being donor, organ transplantation in educators

Giriş

Organ bağıışı, kişinin yaşarken ya da hayatını kaybettiği belgelendikten hemen sonra kendi doku veya organlarının diğer bir hastanın ya da hastaların yararlanabilmesi kullanılmasına izin vermesi ve bunu belgelendirmiş olmasıdır. Bunun dışında, kişinin hayatını kaybettiği belgelendikten hemen sonra yakınları tarafından da organları ya da dokuları bağıışlanabilir. Buna kadavra organ bağıışı adı verilmektedir (Koçak, 2010:155). Türkiye’de, en çok nakli yapılan ve nakil için beklenen organlar ve dokular başarıyla nakledilebilmektedir (Şıpkın, 2010:21; Özdağ, 2001:49).

Organ ve doku nakli söz konusu olduğunda tüm dünya için konuşulan en önemli konu organ ya da doku bağıışlarının yetersiz olmasıdır. Dünyada neler olup bittiğine bakıldığında, 2016 yılında en çok kadavra organ bağıışının Avrupa’da İspanya ve Hırvatistan, en düşük kadavra bağıışının da Malezya’da gerçekleştiğinin bildirildiği görülmektedir. Türkiye’nin durumu da bu konuda beklenen düzeyin çok altındadır (7.06). Canlıdan organ bağıış oranı incelendiğinde Türkiye ilk sıralarda yer almakta, diğer Avrupa ülkeleri geride kalmış görünmektedirler (Efil, 2013: 366). Gelişmiş ülkelerde daha çok kadavralardan (%80,0) doku alındığını ancak Türkiye’de bu oranın daha düşük olduğu görülmektedir (%20,0) (Edirne, 2004:266). Organ ve doku bağıışı sayılarında tüm dünyada artış gözlemlendiği, yine de gelişmiş ülkelerde bile beklenen/istenen düzeyde bağıışçı oranlarından söz edilemeyeceği vurgulanmaktadır.

Kişiler, organ ya da doku bağıışında bulunmak için, iki kişinin tanıklığı önünde kendi ölümü belge ile gösterildikten sonra organ/dokularını bağıışladığını belirten bir belgeyi imzalayabilirler. Kadavradan organ naklinde ise, beyin ölümünün oluştuğu gösterilen kişinin anne baba veya kardeşlerinin onayı gerekmektedir. Bu konu ile ilgili bilgilendirilmesi, herkesin organ/doku bağıışçısı olma konusundaki yaklaşımını etkileyebilmektedir (Şıpkın, 2010: 24). Türkiye’de organ ve doku bağıışı konusundaki iş ve işlemler 29/05/1979 tarih ve 2238 sayılı “Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılması ve Nakli Yasası” esas alınarak yürütülmektedir. Buna göre; 18 yaşını doldurmuş ve akli dengesi yerinde olan bir kişinin organ ve doku bağıışçısı olabilmesi için, iki veya daha fazla tanık huzurunda bağıışçı olmak istediğini belirten belgeyi imzalaması ve bu belgeyi bir hekimin de onaylamış olması zorunludur (6. madde). Yine aynı yasaya göre, hayatını kaybetmiş kişinin beyin ölümü de gerçekleşmeli, ancak organları başka bir insan için kullanılabilir durumda olması ve bağıışçı olmak isteyen kişinin ailesinin de bu bağıışı onaylamış olması gerekmektedir (Yazar ve Açıkgöz, 2016: 256, Efil, 2013: 364).

Organ bağıışlarında karşılaşılan en sık red durumu; hayatını kaybetmiş kişilerin beyin ölümü geliştiği ve bu durum belgelendiği halde ailenin bağıış sırasında olur vermemesidir. Bağıışçı olmaya karar verdikten sonra en büyük engelin “aile onayı” olduğunu görüyoruz, ailesinin bağıışçı olma kararını onayladığı kişi oranları tüm dünyada değişkenlik göstermekle birlikte, İspanya’dan %75,0, Türkiye’den %23,0 olarak bildirildiği görülmektedir (Frutos, 2005:1561).

Türkiye’de pek çok sektör organ ve doku bağıışçılığı konusunun önemini vurgulamakta, insanların farkındalığının sağlanması ve taze tutulması için sürekli sıcak tutmaya çalışmaktadır (Tay, 2016: 108). Böylelikle, toplumda en çok redde neden olan durumların bilinmesi önem kazanmaktadır.

Ancak organ ve doku naklinin yasal, etik, dini, sosyal, ekonomik ve psikolojik sorunları hala sürmektedir. Türkiye’de organ ve doku nakli tıbbi işlemlerinde başarılı çalışmalarla özellikle sağlık turizmi kapsamında oldukça ileri düzeydedir. Türkiye’de her çeşit organ ve doku nakli başarıyla uygulanmaktadır. Ancak donör konusunda sıkıntılar mevcuttur (Tay, 2016: 108).

Bugünün çocuk ve gençlerine eğitim kurumlarında organ ve doku bağıışçısı olmanın benimsetilebilmesi, onlarda bu konuya karşı olumlu tutum kazandırılabilmesi yönünden çok değerli bir uygulamadır. Organ bağıışlarını artırmak için, öğretmenlerin bu konuda eğitim almış olmaları ve farkındalıklarının olması son derece önemlidir (Koçak, 2010:159; Akçöltekin, 2013:55).

Eğitimciler, neredeyse ebeveynler kadar geleceğin yetişkinlerinin tutumlarının en önemli belirleyicileridir. Öğrenciler, yılın tatil olan yaklaşık üç ayı dışında geri kalan tüm zamanını öğretmenleriyle geçirmekte, onların rol modelliği ve aktarımlarından doğrudan etkilenmektedirler. Sağlık Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı işbirliği ile okullarda öğrenci ve velilerinin bilinçlendirilmesi için değişik programlar planlamakta ve 3-9 Kasım Organ Nakli Haftasında çeşitli etkinlikler gerçekleştirilmesi sağlanmaktadır (Gökçe, 2016; Harman, 2017: 58). Bu çalışma ile, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü bünyesinde görev yapan yönetici, çalışan ve öğretmenlerin hem organ ve doku bağıışı konusundaki tercihlerini öğrenmek ve hem de farkındalık düzeyini artırmak amacı ile bu çalışma planlanmış ve yürütülmüştür.

Gereç ve Yöntem

Bu çalışma Aralık 2019-Şubat 2020 arasında organ ve doku nakli konusunda Antalya Korkuteli ilçe milli eğitim müdürlüğü çalışanlarının tercihleri ve farkındalık durumlarını incelemek üzere kesitsel bir çalışma olarak planlanmış ve yürütülmüştür. Literatürden yararlanılarak oluşturulmuş olan 20 soruluk anket, çalışma hakkında kısaca bilgi verilip onamları alındıktan sonra kişilere yaklaşık 15 dakikada uygulanmıştır. İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünde görev yapmakta olan 774 çalışandan 630 (%80,0) tanesi çalışmaya katılmayı kabul etmiş ve anketi doldurmuştur. Çalışma kapsamına alınmayan öğretmenler; çalışma sırasında izin kullanmakta olanlar ve zaman problemi olduğunu belirterek anket doldurmak istemeyen öğretmenler olarak kabul edilmiştir.

Veri Toplama Yöntemi; Bu çalışmada, literatür bilgilerinden yararlanılarak hazırlanan anket formunun ön denemesi de ilçe milli eğitim müdürlüğü idari binasında uygulanmıştır. Yaklaşık olarak 10-15 dakikalık bir doldurma süresi gerektiren 20 soruluk anket formları, araştırmacılar tarafından kişilere yüz yüze iken uygulanmıştır. Araştırma verileri, yine araştırmacılar tarafından teker teker kodlama formuna kodlanarak değerlendirilmiştir.

Verilerin Değerlendirilmesi; Kullanılan anket formunda, hastaların bazı sosyo-demografik özelliklerini, organ ve doku nakline ilişkin temel bilgilerini ve organ/doku nakli konusundaki tercihlerini belirlemeye yönelik sorular kullanılmıştır. Veri toplama sürecinde, tutumu belirleyici durumlar olarak; aile içinden kişilere kendilerinin bağıışçı olması durumu, ailesinden birinin beyin ölümü olduğunda bağıışçı olmasını onaylama durumu ve ailesinden birine gerektiğinde organ alımını kabul etme durumu irdelenmiştir. İlçenin coğrafi ve sosyolojik yapısına bağılı olarak merkez ve köy okulları bulunduğundan, merkeze uzak ve merkeze yakın okullar olarak sınıflama yapılmıştır. Ankette açık uçlu soru kullanılmamıştır.

İstatistiksel analiz; Araştırma verileri SPSS 18 paket programı ile değerlendirilmiştir. Organ ve doku nakli konusundaki tercihleri etkileyeceği düşünülen bağıımlı değişkenler ile bağıımsız değişkenler arasındaki ilişki ki-kare önemlilik testi ile analiz edilmiştir. Değişkenler arası karşılaştırmalar değişken türüne göre; pearson ki kare ve fisher's exact test (hücrelerde gözlenen değerlerin ki kare testi varsayımlarını sağlamadığı durumlarda). Anlamlılık $p < 0,05$ düzeyinde değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Etik Yönleri; Araştırmaya başlamadan önce Antalya Korkuteli Kaymakamlığından ve İl Sağlık Müdürlüğü'nden yazılı izin alınmış olup; Sağlık Bilimleri Üniversitesi Antalya Eğitim ve Araştırma Hastanesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'nca verilen onay sonrasında araştırmanın uygulanmasına geçilmiştir (onay tarihi: 12.03.2020, karar no: 05/14). Araştırmaya katılımları uygun olan ilçe milli eğitim çalışanlarına, çalışmanın amacı hakkında ayrıntılı bilgi verilerek araştırmaya katılmaya istekli olup olmadıkları sorulmuş ve sözel izinleri alınarak anket formları doldurulmuştur. Çalışmaya katılmayı kabul edenlere, kendilerinden alınan bilgilerin başka hiç kimseye verilmeyeceği ya da bu bilgileri başkasının ulaşmasına izin verilmeyeceği konusunda güvence verilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları; çalışmanın planlandığı dönemde önce dünyada sonra da ülkemizde Covid-19 pandemisinin ortaya çıkması, okulların alarm durumunda olması ve bu çalışanların tamamına yakınının farklı sektörlerle ortak olan vefa destek gruplarında yoğun görev alması ile

ulaşılabilirlikleri, ulaşılabilenlerin de organ ve doku nakli konusuna konsantre olmalarını zorladığı gözlemlenmiştir.

Sonuçlar

Çalışma grubunda yer alan 577 kişinin yaş ortalaması 36.73 ± 8.29 (en az 20 ve en fazla 64) olup; %51,5'i 35 yaş ve altındadır. Tablo 1'de de özetlendiği üzere; %60,8'i erkektir (351 kişi) ve %92,0'si öğretmendir (531 kişi). Merkezde olan ve olmayan okullarda çalışmakta olanların sayıları birbirine yakındır (sırasıyla %46,4; 268 okul ve %35,5; 205 okul). Çalışma süresi ortalaması 39.88 ± 53.11 ay (en az 1 ay ve en fazla 384 ay) olup; %61,9'u 36 aydan daha az süredir bu ilçede çalışmaktadır (357 kişi).

Katılımcıların %42,3'ü (244 kişi) organ nakli konusundaki bilgilerini yeterli düzeyde bulduğunu, %42,8'i kısmen yeterli bulduğunu (247 kişi) ve %14,9'u ise yetersiz bulduğunu (86 kişi) belirtmiştir. Bilgi kaynaklarının dağılımına bakıldığında ilk sırayı internetin aldığı (267 kişi), bunu TV (176 kişi) ve çevrenin (71 kişi) takip ettiği görölmüştür.

Tablo 1'e göre, katılımcılardan 374 kişi (%64,8) doku bağışında bulunmayı olumlu karşıarken, 203 kişi (%35,2) olumsuz karşıladığını belirtmiştir. 89 kişi (%14,4), oluşan bir beyin ölüminün iyileştiğini belirtirken, 488 kişi iyileşmeyeceğini belirtmiştir (%84,6). 146 kişi korktuğunu (%25,3), 169 kısmen korktuğunu (%29,3) ve 262 kişi korkmadığını (%45,4) belirtmiştir. 33 kişi organ ya da doku bağışında bulunmanın dini sakıncası olduğunu (%5,7), 176 kişi olmadığını (%30,5) ve 368 kişi de kararsız olduğunu (%63,8) belirtmiştir. Herhangi bir yakını organ bekleyen olduğunu belirten kişi sayısı 27 (%4,7) ve organ bağışı veren biri oldu diyen kişi sayısı da 175 (%30,3) olmuştur.

"Ailenizden birine (yaşarken bağışlanan) bir organ gerektiğinde hiç düşünmeden organ bağışında bulunur muydunuz?" sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde; katılımcıların %75,7'sinin evet dediği (437 kişi), %22,9'unun hayır dediği (437 kişi) ve %1,4'ünün kararsız kaldığı (8 kişi) görölmüştür. Bazı demografik özelliklerin cevabı etkileme durumları incelendiğinde; yaş, meslek, çalışılan yer ve çalışma sürelerinin etkisinin olmadığı; ancak kadınlarda kabul etme oranının (%81,1'e %18,6) erkeklerdeki kabul etme oranından (%72,4'e %25,6) istatistiksel olarak da daha fazla olduğu görölmüştür ($p=0.035$) (Tablo 2).

"Birinci derece yakınınızda beyin ölüümü gerçekteştiğinde, onun organlarını bağışlar mısınız?" sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde; katılımcıların %65,3'ünün evet dediği (377 kişi) ve %34,7'sinin hayır dediği (200 kişi) görölmüştür. Bazı demografik özelliklerin cevabı etkileme durumları incelendiğinde; yaş, cinsiyet, meslek ve çalışma sürelerinin etkisinin olmadığı; ancak ilçe milli eğitim müdürlüğü bünyesinde görev yapanların (%72,1'e %27,9) merkezde ya da merkeze uzak olan bir okulda görev yapanlara göre istatistiksel olarak da daha fazla olduğu görölmüştür ($p=0.029$) (Tablo 2).

"Birinci derece yakınınızın organ ihtiyacı olsa başka bir vericinin organını kabul eder misiniz?" sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde; katılımcıların %92,9'unun evet dediği (536 kişi) ve %7,1'inin hayır dediği (41 kişi) görölmüştür. Bazı demografik özelliklerin cevabı etkileme durumları incelendiğinde; yaş, çalışma yeri ve çalışma sürelerinin etkisinin olmadığı; ancak kadınlarda kabul etme oranının (%95,6'ya %4,4) erkeklerdeki kabul etme oranından (%91,2'ye %8,8) ($p=0.030$) ve öğretmen olanların kabul etme oranının (%94,0'a %6,0) Milli eğitim Müdürlüğü'nde yönetici ya da memur olanlara göre istatistiksel olarak da daha fazla olduğu görölmüştür ($p=0.003$) (Tablo 2).

Tablo 3'te katılımcıların organ bağışı ile ilgili tutumlarının bazı özelliklere göre dağılımları verilmiştir. Buna göre, katılımcıların büyük çoğunluğu (%85,1; 491 kişi) organ nakli konusunda sahip oldukları bilgi düzeyini tam ya da kısmen yeterli bulduklarını belirtmişlerdir. En fazla bilgi alma kaynağının internet olduğu (%49,9), bunu %40,3 ile TV ve %10,9 ile çevrenin takip ettiği saptanmıştır. Bilgi kaynağı okul olanlarda verici olmayı kabul etme oranının, diğer bilgi kaynaklarındaki kabul oranına göre daha fazla olduğu ($p=0.026$) saptanmıştır. Doku bağışı da yapılabileceğini bilenlerin vermek durumunda olduklarında, hem ailesine verici olmayı kabul etme

oranının daha fazla olduğu ($p=0.001$); hem de yakınları vefat ettiğinde onların organlarını daha fazla oranda bağışlayacaklarını belirttikleri ($p<0.0001$) görülmüştür.

Beyin ölümünden geri dönüşün olmayacağını bilenler ile organ bağışi konusunda korkusu olmadığını söyleyenlerin; aile bireyleri için verici olmayı daha fazla oranda kabul ettikleri ($p<0.0001$), yakınları vefat ettiğinde onların organlarını daha fazla oranda bağışlayacaklarını belirttikleri ($p<0.0001$) ve başkasının organlarını kabul etme oranının da daha yüksek olduğu bulunmuştur ($p<0.0001$) (Tablo 3).

Katılımcıların %5,7'sinin (33 kişi) organ nakli vermenin ya da almanın dini yönden sakıncalı olduğunu düşündüğünü ve %63,8'inin (368 kişi) bu konuda kararsız kaldığını belirttiği görülmektedir. Dini yönden organ bağışında bulunmakta sakınca görmeyen 176 kişidir (%30,5). Aile üyelerine organ bağışlama oranının en fazla oranda, "dini sakınca" görmeyenler arasında olduğu görülmektedir ($p<0.0001$). Dini yönden sakıncalı olup olmadığı konusunda net bir görüşü olmayan kararsızların, yakınları vefat ettiğinde onların organlarını büyük oranda (%79,3) bağışlayacaklarını belirttikleri; dini yönden hem sakıncalı bulanların hem de bulmayanların yakınlarının organlarını bağışlamayacaklarını daha fazla oranda belirttikleri görülmektedir ($p<0.0001$). Yine en fazla dini yönden sakıncası konusunda kararsız olanlar olmak üzere, hem sakıncalı bulanlar hem de bulmayanlarda, başkasının organlarını kabul etme oranı daha yüksek bulunmuştur ($p<0.0001$) (Tablo 3).

Tartışma

Çalışmamızda, katılımcıların %64,8'inin organ ve doku bağışında bulunmaya olumlu baktığını ifade ettiği saptanmıştır. Bir çalışmada bağışta bulunmayı düşünenlerin oranının %47,1 olduğu (Kurt, 2018: 499), öğrenciler arasında yürütülmüş olan bir çalışmada bu oranın %91,1 (Kılıç, 2010: 38), bir başka çalışmada da %94,7 olduğu (Vicdan, 2011: 181) belirtilmiştir. Bir başka çalışmada organ bağışi yapmaya gönüllü olmama nedenleri incelendiğinde; %50,4'ünün herhangi bir neden belirtmemiş olduğu, %12,3'ünün konu hakkında yeterli bilgisinin olmadığını ifade etmiş olduğu, %10,7'sinin dini nedenleri öne sürmüş olduğu, %8,8'inin organlarını almak için ölüm kararının erken verileceğini düşünerek çekinmiş olabileceğini belirttiği, %8,6'sının organ mafyası ile ilgili endişelerinin olduğunu belirttiği, %5,1'inin organlarının istemediği insanlara verileceğini düşünmüş olduğu ve %4,1'inin de vücut bütünlüğünün bozulacağı düşüncesinin olduğu bildirilmiştir (Kurt, 2018: 500). Hemşirelik son sınıf öğrencilerinde yapılan bir araştırmada öğrencilerin organ bağışında bulunmayı istememe nedenlerinin başında; vücut bütünlüğünün bozulmasını istememe düşüncesi (%33,3), organ mafyası ile ilgili kaygılar (%29,2), dinsel nedenler (%26,4) ve organlarını almak için ölüm kararının erken verileceği (%26,4) düşünceleri gelmekteydi (Savaşer, 2012: 5). Bağış yapma niyetindeki olumlu düşüncelerin kazanılmasının, bağışın yapılması biçimindeki olumlu davranışa dönüşmesinin önündeki engellerin hızlıca tanımlanarak çözümlerinin üretilip uygulanması durumunda, bağış oranlarında düzelme sağlanabileceği düşünülmüştür (O'Carroll, 2017:580).

Çalışmamızda, dini yönden organ ve doku naklinin sakıncalı olup olmadığı konusunda net bir görüşü olmayan kararsızların, yakınları vefat ettiğinde onların organlarını büyük oranda (%79,3) bağışlayacaklarını belirttikleri; dini yönden sakıncalı bulsa da bulmasa da yakınlarının organlarını bağışlamayacaklarını daha fazla oranda belirttikleri görülmektedir. Ağır hasta veya yaralı yakını (potansiyel) bağışçı 81 aileyi kapsayan çalışmada, ailelerin %13,6'sının dini inançlarını öne sürüp bir mucize bekledikleri için organ bağışi yapmak istemediklerini söylediği bildirilmiştir. Aynı çalışmada tamamen dini inançlarını gerekçe göstererek organ bağışi yapmak istemeyen ailelerin oranı ise %8,6 olarak ifade edilmiştir (Ghorbani, 2011: 408). Yapılan çalışmalar organ bağışi üzerindeki etkili faktörlerin, kişilerin inancı (Bruzone, 2008; Randhawa, 1998: 1951) ile bağlantılı olabileceğini göstermektedir. Özellikle dinin, organ ve doku naklinde bağışçı olmama nedeni olarak ortaya çıkmasına rağmen, 1980'de Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı tarafından, organ nakli konusunda dinimizin yaklaşımının da olumlu olduğunun bildirildiği görülmektedir (396 sayılı karar) (Diyamet, 1980; Bruzone, 2008; Rumsey, 2003: 2849).

Çalışmamızda katılımcıların yarısına yakınının (%42,3) organ ve doku nakli konusundaki bilgilerini yeterli düzeyde bulduğunu belirttiği görülmüştür. Organ ve doku nakli konusunda kişilerin kendi bilgi düzeylerinin kendilerince yeterli bulup bulmadıklarını araştıran çeşitli çalışmalarda, katılımcıların beyanına bakıldığında, yeterli bulma oranlarının %49,0 ile %93,9 arasında değiştiği görülmektedir (Şıpkın, 2010:22, Akış, 2008:30; Yazar ve Açıkgöz, 2016: 256, Kurt, 2018: 499, Cillimoğlu, 2016: 257; Efil, 2013: 366). Bir çalışmada, katılımcıların organ bağışi konusundaki bilgi düzeyi ile bazı faktörlerin ilişkisinin incelendiği, diğer araştırmalarla da uyumlu olarak yaşın küçüklüğü, bir okula devam ediyor olma ve bitirilmiş olan okul türü ile yakından ilişkili olduğu görülmektedir (Yazar ve Açıkgöz, 2016: 255, Tackmann, 2019). Çalışmamızda bulduğumuz oran bu sınırlar arasında olmakla birlikte, çalışma grubumuzun eğitimci grubu olduğu düşünüldüğünde çok daha yüksek seviyelerde olmasının beklendiği de açıktır.

Çalışmamızda kişilerin organ ve doku bağışi konusunda sahip oldukları bilginin kaynakları incelendiğinde, ilk sırayı internetin aldığı (267 kişi), bunu TV (176 kişi) ve çevrenin (71 kişi) takip ettiği görülmüştür. Ülkemizde bu konuda lise öğrencileri arasında yapılmış bir çalışmada %57,6 ile radyo ve televizyonun ilk sırada yer aldığı ve bunu %38,1 ile okulun, %36,2 ile internetin izlediği bildirilmiştir (Çetin, 2013). Organ bağışını destekleyici programların yapılarak toplumun bilgilendirilmesi, toplum tarafından sevilen kişilerce konunun işlenmesi bağış oranını önemli ölçüde arttırabilecektir (Kurt, 2018: 498). Ardahan'da öğretmenlerle yapılan çalışmada bilgi edinme kaynağı olarak yazılı basın ve görsel medyayı takip eden öğretmenlerin daha olumlu tutum gösterdikleri bildirilmiştir (Akçöltekin, 2013: 56). Bu sonuç, kişilerin organ ve doku bağışi ile ilgili konularda sahip oldukları bilgilerin yazılı ve/veya görsel medya aracılığı ile edinmiş olduklarını bildiren diğer çalışma sonuçlarını da destekler niteliktedir (Özdağ, 2001: 49; Akçöltekin, 2013: 57; Khalid, 2019:309; Akış, 2008: 30). Kişilerin organ ve doku bağışi konusunda en çok bilgi aldığını belirttikleri kaynaklarda sürekli, doğru, anlaşılır ve uygulanabilir şekilde bilgilerin verilmesinin düzenlenmesi ve sağlanmasının çok verimli sonuç sağlayacağı düşünülmüştür.

Çalışmamızda, katılımcıların gerektiğinde aileden birine organ bağışında bulunup bulunmama tercihleri incelendiğinde; katılımcıların dörtte üçünün bağışta bulunacağını belirttiği ve bağışçı olma durumuna kadınların erkeklere göre daha olumlu yaklaştığı görülmüştür (Tablo 2). Ardahan'da görev yapan öğretmenler üzerinde yapılan bir çalışmada; olumlu tutum yönünden cinsiyetin önemli olmadığı ancak, 35 yaş altındakilerle hizmet süresi daha kısa olan öğretmenlerin, organ bağışına daha ilgili, istekli ve alakalı oldukları ve organ ve doku bağışçısı olma ile ilgili tercihlerinin daha olumlu olarak tespit edildiği düşünülmüştür (Akçöltekin, 2013: 58).

Çalışmamızda, aileden birinin beyin ölümünün gerçekleşmesinden sonra onun organlarını bağışlayıp bağışlamayacağı konusundaki tercihleri incelendiğinde; katılımcıların çoğunluğunun (%65,3) bağışçı onaylayacağını belirttiği ve bu sonucu yaş, cinsiyet, meslek ve çalışma sürelerinin etkilemediği görülmüştür. Ağır hasta veya yaralı yakını (potansiyel) bağışçı 81 aileyi kapsayan bir çalışmada, ailelerin %44,4'ünün beyin ölümü ölçütlerine ikna olmadıklarını gerekçe göstererek organ bağışlamayı reddettikleri sonucuna ulaşmışlardır (Ghorbani, 2011: 407). Bu noktada aslında konu ile alakalı bir eğitim ve bilinçlendirme yetersizliğinden kaynaklı problemlerin olduğu söylenebilir. Zira tıbbi bir gerçek olan beyin ölümü ölçütlerini reddettikleri veya organların kimlerce nasıl kullanılacağını bilmediğinden dolayı bağış yapmak istemeyen ailelerin olduğu görülmektedir. Bu durumda organ bağışıyla ilgili asıl problemin insanlardaki bilgi eksikliği olduğunu söylemek pek yanlış bir ifade olmayacaktır.

Çalışmamızda katılımcıların yakınlarının organ ihtiyacı olduğunda başka bir vericinin organını kabul edip etmeyeceği ile ilgili tercihleri incelendiğinde; büyük çoğunluğun kabul edeceğini belirttiği görülmüştür. Bu cevabı da, yaş, çalışma yeri ve çalışma sürelerinin etkilemediği; ancak öğretmen olanların kabul etme oranının (%94,0'a %6,0) Milli Eğitim Müdürlüğü'nde yönetici ya da memur olanlara göre istatistiksel olarak da daha fazla olduğu görülmüştür (Tablo 2). Bir çalışmada, katılımcıların %70,1'i kendisine organ nakli yapılmasını kabul edeceğini beyan ettikleri bildirilmiştir (Kurt, 2018: 499). Aydın'da üniversite hastanesi personeli üzerinde yapılan çalışmada da bu oranın benzer şekilde %74,7 olarak bulunduğu bildirilmiştir (Cillimoğlu, 2016:257), kendisine organ bağışçı

yapılmasını kabul etme durumunun, başkasına bağış yapmaktan daha fazla oranda olması, kişilerin çeşitli kaygılarıyla ilgili olduğu düşünülebilir.

Sonuç olarak, çalışmamızda ilçe milli eğitim müdürlüğü yöneticileri, çalışanları ve öğretmenleri arasında organ ve doku bağışına olumlu yaklaşma oranı %64,8 olarak bulunmuş olup; ailesine organ naklini hemen evet deme oranı %75,7; birinci derece yakınında beyin ölümü gerçekleştiğinde, kendi organlarını bağışlayacakların oranı %65,3, başkasının organını kabul edeceklerin oranı ise %92,9 olarak bulunmuştur. Çalışmamızda, beyin ölümünden geri dönüşün olmayacağını bilenler ile organ bağışı konusunda korkusu olmadığını söyleyenlerin; aile bireyleri için verici olmayı daha fazla oranda kabul ettikleri ($p<0.0001$), yakınları vefat ettiğinde onların organlarını daha fazla oranda bağışlayacaklarını belirttikleri ($p<0.0001$) ve başkasının organlarını kabul etme oranının da daha yüksek olduğu bulunmuştur ($p<0.0001$). Dini yönden organ ve doku naklinin sakıncalı olup olmadığı konusunda net bir görüşü olmayan kararsızların, yakınları vefat ettiğinde onların organlarını büyük oranda (%79,3) bağışlayacaklarını belirttikleri görülmektedir.

Organ ve doku bağışına katılımı artırmak için küçük yaşlarda bilgi düzeyi ve içeriğini güçlü oluşturarak, kişilerde tutum ve dolayısıyla davranış değişimleri sağlanmalıdır. Eğitim kurumları, hem bilgi kaynaklarıyla hem de rol model olma özellikleri ile yarının yetişkinleri olacak şimdinin çocuklarında olumlu ve sağlıklı bilgi tutum davranış oluşturacak kurumlardır. Bu kurumlarda organ ve doku nakli farkındalığının diri tutulmasında tüm sektörlerin katılımının olması çok doğru olacaktır.

Kaynakça

Akçöltekin, A. (2013). Sınıf Öğretmenlerinin Organ Bağışı Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Karadeniz (Black Sea-Черное Море)*, Yıl 6 Sayı 24 Sayfa 52-63.

Akış, M., Katırcı, E., Uludağ, H.Y., Küçükklıç, B., Gürbüz, T., Türker, Y., Kayacan, H., Öngel, K. ve Gül, H. (2008). Süleyman Demirel Üniversitesi personelinin organ doku bağışı ve nakli hakkındaki bilgi ve tutumları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp fakültesi Dergisi*, 15 (4):28-33.

Bruzzone, P. (2008). Religious aspects of organ transplantation. Paper presented at the Transplantation proceedings

Cillimoğlu, A.Ö., Yılmaz, S. ve Oğurlu, M. (2016). Adnan Menderes Üniversitesi Hastanesi Personelinin Organ-Doku Bağışı ve Nakli Hakkındaki Bilgi ve Düşünceleri. *Türk Nefroloji Diyaliz ve Transplantasyon Dergisi*, (3): 254-262.

Çetin, Y. (2013). Diyarbakır Kent Merkezinde Bulunan Ortaöğretim Öğrencilerinin Organ Bağışı İle İlgili Bilgi Düzeyi Ve Tutumları. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu 396 Sayılı Kararı, 1980. <http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dy/Kurulkararlari.aspx?KonuId=1> (20.07.2020)

Edirne, T. (2004). Türkiye'de organ ve doku nakli uygulamaları: Sonuçları ve Strateji önerileri. *Türkiye Klinikleri J Med Sci*, 24: 261-6

Efil, S., Şişe, Ş., Üzel, H. ve Eser O. (2013). Afyon İlinde Halkın ve Afyon Kocatepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Sağlık Çalışanlarının Organ Bağışı Konusuna İlgilerinin Değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(3): 361-384.

Harman, G. ve Çökelez, A. (2017). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Sosyo-Bilimsel Bir Konu Olan Organ Bağışına Yönelik Metaforik Algıları. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10/1: 55-70

Frutos, M.A., Blanca, J.M., Mansilla, J.J., Rando, B., Ruiz, P. and Guerrero, F. et al. (2005). Organ donation: a comparison of donating and non-donating families. *Transplant Proc*, 37: 1557-9.

- Ghorbani, F., Khoddami-Vishteh, H., Ghobadi, O., Shafaghi, S., Louyeh, A. R. and Najafizadeh, K. (2011). Causes of family refusal for organ donation. Paper presented at the Transplantation proceedings, 43(2):405-6. doi: 10.1016/j.transproceed.2011.01.031.
- Gökçe, N., Özer, H., Kilci, Z. (2016). Organ Donation According to the Students and their Families in Example of the Social Studies Course. 6(1): <https://doi.org/10.18039/ajesi.81147>
- Kılıç, S., Koçak, N., Türker, T., Gürpınar, H. ve Gülerik, D. (2010). Kız Üniversite Öğrencilerinin Organ Bağışı Konusundaki Tutumları ve Bu Tutumlara Etki Eden Faktörler. *Gülhane Tıp Dergisi*, 52 (1): 36-40.
- Khalid, F., Khalid, A.B., Muneeb, D., Shabir, A, Fayyaz, D. and Khan, M. (2019). Level of knowledge and attitude regarding organ donation: a community-based study from Karachi, Pakistan. *BMC Res Notes*, 12:309 doi.org/10.1186/s13104-019-4345-6
- Koçak, A., Aktaş, E. Ö., Şenol, E., Kaya, A. Ve Bilgin, U. E. (2010). Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinin organ nakli ve bağışı hakkındaki bilgi düzeyi. *Ege Tıp Dergisi*, 49(3):153-60.
- Kurt B., Öztaş D., İltter H., Akbaba M., Ozan T. ve Güneş E. (2018). Konya İlindeki Birinci Basamak Sağlık Çalışanlarının Organ Bağışı Hakkındaki Bilgi Tutum ve Davranışları. *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(3):497-504
- O'Carroll, R.E., Haddow, L., Foley, L. and Quigley, J. (2017). If You Needed an Organ Transplant Would You Have One? The Effect of Reciprocity Priming and Mode of Delivery on Organ Donor Registration Intentions and Behaviour. *Br J Health Psychol*, 22(3):577-588. doi: 10.1111/bjhp.12248
- Özdağ, N. (2001). Organ Nakli Ve Bağışına Toplumun Bakışı. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 5: 46-54
- Randhawa, G. (1998). An exploratory study examining the influence of religion on attitudes towards organ donation among the Asian population in Luton, UK. *Nephrol Dial Transplant*, 13(8):1949-54.
- Rumsey, S., Hurford, D. P., and Cole, A. K. (2003). Influence of knowledge and religiousness on attitudes toward organ donation. *Transplantation Proceedings*, 35(8): 2845-2850.
- Savaşer, S., Mutlu, B., Çağlar, S., Doğan, Z. ve Canbulat, N. (2012). Hemşirelik Son Sınıf Öğrencilerinin Organ Bağışına Bakışları. *İ.Ü.F.N. Hem. Derg*, 20(1):1-9
- Şıpkın, S., Şen, B., Akan, S. ve Tuna Malak, A. (2010). Onsekiz Mart Üniversitesi Tıp Fakültesi, İlahiyat Fakültesi ve Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Elemanlarının Organ Bağışına Bakış Açılarının İncelenmesi. *ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 11(1): 19-25
- Tackmann, E. and Dettmer, S. (2019). Acceptance of and factors influencing attitudes towards post-mortem organ donation in Germany: Analysis of representative cross-sectional studies between 2010 and 2016. *Med Klin Intensivmed Notfmed*, 21. doi: 10.1007/s00063-019-00631-9 (21.07.2020)
- Tay, M. (2016). Türkiye'de doku ve organ naklinin önemi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 3(3): 106-110.
- Vicdan, A.K., Peker, S. ve Üçer, B. (2011). Akşehir Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Organ Bağışı ile İlgili Tutumlarının Belirlenmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 10 (2): 175-80.
- Yazar, M.A. ve Açıkgöz, M.B. (2016). Nevşehir İl Merkezinde Yaşayan Halkın Organ Bağışı ve Nakli Konusundaki Bilgi ve Tutumları. *Turk J Anaesthesiol Reanim*, 44: 250-7 DOI: 10.5152/TJAR.2016.87094
- Yılmaz, T. U. (2011). Importance of education in organ donation. *Exp Clin Transplant*, 9(6), 370-375.

Tablo 1. Araştırma değişkenlerinin frekans dağılımları

Özellik	n	%
Yaş		
35 ve altı (n=297)	297	51.5
36 ve üstü (n=280)	280	48.5
Cinsiyet		
Kadın (n=226)	226	39.2
Erkek (n=351)	351	60.8
Meslek		
Öğretmen (n=531)	531	92.0
Yönetim (n=6)	6	1.0
Diğer* (n=40)	40	6.9
Mevkii		
MEM (n=104)	104	18.0
Merkez okul (n=268)	268	46.4
Uzak okul (n=205)	205	35.5
Çalışma süresi		
36 aydan az (n=357)	357	61.9
36 ay ve üzeri (n=220)	220	38.1
Bilgi yeterliliği		
Evet (n=244)	244	42.3
Kısmen (n=247)	247	42.8
Hayır (n=86)	86	14.9
Bilgi kaynağı		
Sağlık kuruluşu (n=46)	46	8.0
Okul (n=17)	17	2.9
İnternet (n=267)	267	46.3
TV (n=176)	176	30.5
Çevre (n=71)	71	12.3
Doku bağıışı		
Evet (n=374)	374	64.8
Hayır (n=203)	203	35.2
Beyin ölümü iyileşir		
Evet (n=89)	89	14.4
Hayır (n=488)	488	84.6
Korku		
Evet (n=146)	146	25.3
Kısmen (n=169)	169	29.3
Hayır (n=262)	262	45.4
Dini sakınca		
Evet (n=33)	33	5.7
Kararsızım (n=368)	368	63.8
Hayır (n=176)	176	30.5
Yakını bekleyen		
Evet (n=27)	27	4.7
Hayır (n=550)	550	95.3
Biri oldu		
Evet (n=175)	175	30.3
Hayır (n=402)	402	69.7

Tablo 2: Katılımcıların organ bağışi ile ilgili tutumlarının bazı demografik özelliklerine göre dağılımları

	Aileye veririm				Yakınınkini veririm			Başkasının kabul		
	Evet (n=437) (%)	Hayır (n=132) (%)	Karar sızım (n=8) (%)	<i>p</i>	Evet (n=377) (%)	Hayır (n=200) (%)	<i>p</i>	Evet (n=536) (%)	Hayır (n=41) (%)	<i>p</i>
Yaş										
35 ve altı (n=297)	231 (77.8)	63 (21.2)	3 (1.0)	0.427	194 (65.3)	103 (34.7)	0.531	281 (94.6)	16 (5.4)	0.068
36 ve üstü (n=280)	206 (73.6)	69 (24.6)	5 (1.8)		183 (65.4)	97 (34.6)		255 (91.1)	25 (8.9)	
Cinsiyet										
Kadın (n=226)	183 (81.0)	42 (18.6)	1 (0.4)	0.035	154 (68.1)	72 (31.9)	0.148	216 (95.6)	10 (4.4)	0.030
Erkek (n=351)	254 (72.4)	90 (25.6)	7 (2.0)		223 (63.5)	128 (36.5)		320 (91.2)	31 (8.8)	
Meslek										
Öğretmen (n=531)	407 (76.6)	118 (22.2)	6 (1.1)	0.138	352 (66.3)	179 (33.7)	0.256	499 (94.0)	32 (6.0)	0.003
Yönetim (n=6)	5 (83.3)	1 (16.7)	0 (0.0)		3 (50.0)	3 (50.0)		5 (83.3)	1 (16.7)	
Diğer* (n=40)	25 (62.5)	13 (32.5)	2 (5.0)		22 (55.0)	18 (45.0)		32 (80.0)	8 (20.0)	
Mevkii										
MEM (n=104)	76 (73.1)	27 (26.0)	1 (1.0)	0.510	75 (72.1)	29 (27.9)	0.029	98 (94.2)	6 (5.8)	0.499
Merkez okul (n=268)	207 (77.2)	59 (22.0)	2 (0.7)		182 (67.9)	86 (32.1)		251 (93.7)	17 (6.3)	
Uzak okul (n=205)	154 (75.1)	46 (22.5)	5 (2.4)		120 (58.5)	85 (41.5)		187 (91.2)	18 (8.8)	
Çalışma süresi										
36 aydan az (n=357)	270 (75.6)	83 (23.2)	4 (1.1)	0.765	236 (66.1)	121 (33.9)	0.342	330 (92.4)	27 (7.6)	0.357
36 ay ve üzeri (n=220)	167 (75.9)	49 (22.3)	4 (1.8)		141 (64.1)	79 (35.9)		206 (93.6)	14 (6.4)	

*Diğer; PDR, memur, tıbbi sekreter, hizmetli, güvenlik

Tablo 3: Katılımcıların organ bağıışı ile ilgili tutumlarının bazı özelliklere göre dağılımları

	Aileye veririm				Yakınınkini veririm			Başkasının kabul		
	Evet (n=437) (%)	Hayır (n=132) (%)	Kararsız zım (n=8) (%)	<i>p</i>	Evet (n=377) (%)	Hayır (n=200) (%)	<i>p</i>	Evet (n=536) (%)	Hayır (n=41) (%)	<i>p</i>
Bilgi yeterliliği										
Evet (n=244)	188 (77.0)	49 (20.1)	7 (2.9)	0.063	174 (71.3)	70 (28.7)	0.002	227 (93.0)	17 (7.0)	0.391
Kısmen (n=247)	186 (75.3)	61 (24.7)	0 (0.0)		160 (64.8)	87 (35.2)		232 (93.9)	15 (6.1)	
Hayır (n=86)	63 (73.3)	22 (25.6)	1 (1.2)		43 (50.0)	43 (50.0)		77 (89.5)	9 (10.5)	
Bilgi kaynağı										
Sağlık kuruluşu (n=46)	37 (80.4)	9 (19.6)	0 (0.0)	0.026	34 (73.9)	12 (26.1)	0.150	43 (93.5)	3 (7.3)	0.345
Okul (n=17)	15 (88.2)	2 (11.8)	0 (0.0)		13 (76.5)	4 (23.5)		17 (100.0)	0 (0.0)	
İnternet (n=267)	218 (81.6)	47 (17.6)	2 (0.7)		181 (67.8)	86 (32.2)		246 (92.1)	21 (7.9)	
TV (n=176)	119 (67.6)	53 (30.1)	4 (2.3)		103 (58.5)	73 (41.5)		167 (94.9)	9 (5.1)	
Çevre (n=71)	48 (67.6)	21 (29.6)	2 (2.8)		46 (64.8)	25 (35.2)		63 (88.7)	8 (11.3)	
Doku bağıışı										
Evet (n=374)	300 (80.2)	68 (18.2)	6 (1.6)	0.001	271 (72.5)	103 (27.5)	0.000	352 (94.1)	22 (5.9)	0.085
Hayır (n=203)	137 (67.5)	2 (1.0)	64 (31.5)		106 (52.2)	97 (47.8)		184 (90.6)	19 (9.4)	
Beyin ölümü iyileşir										
Evet (n=89)	52 (58.4)	32 (36.0)	5 (5.6)	0.000	40 (44.9)	49 (55.1)	0.000	74 (83.1)	15 (16.9)	0.000
Hayır (n=488)	385 (78.9)	100 (20.5)	3 (0.6)		337 (69.1)	151 (30.9)		462 (94.7)	26 (5.3)	
Korku										
Evet (n=146)	99 (67.8)	44 (30.1)	3 (2.1)	0.000	58 (39.7)	88 (60.3)	0.000	128 (87.7)	18 (12.3)	0.009
Kısmen (n=169)	115 (68.0)	51 (30.2)	3 (1.8)		106 (62.7)	63 (37.3)		157 (92.9)	12 (7.1)	
Hayır (n=262)	223 (85.1)	37 (14.1)	2 (0.9)		213 (81.3)	49 (18.7)		251 (95.8)	11 (4.2)	
Dini sakınca										
Evet (n=33)	18 (54.5)	12 (36.4)	3 (9.1)	0.000	7 (21.2)	26 (78.8)	0.000	20 (60.6)	13 (39.4)	0.000
Kararsızım (n=368)	304 (82.6)	62 (16.8)	2 (0.5)		292 (79.3)	76 (20.7)		360 (97.8)	8 (2.2)	
Hayır (n=176)	115 (65.3)	58 (33.0)	3 (1.7)		78 (44.3)	98 (55.7)		156 (88.6)	20 (11.4)	